

МЕТАФОРА ЯК ДОМІНАНТНА ОЗНАКА ТЕКСТУ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАРОДНОЇ ЗАГАДКИ

У статті розглянуто деякі своєрідні риси метафори у французьких народних загадках. На основі ступеня або виду схожості між денотатом та сигніфікатом загадки виокремлено декілька типів французьких народних загадок. Представлено систему найпоширеніших метафор, характерних для французької загадки. На основі аналізу значної кількості текстів визначено, за якими напрямками може відбуватися метафоризація. У комплексі всі виявлені особливості дають можливість побачити будь-який предмет чи ідею начебто у світі іншого предмета чи ідеї. Це дозволяє застосувати знання та досвід, набуті в одній сфері, для вирішення проблеми в іншій, що є важливим фактором розвитку свідомості людини.

Ключові слова: метафора, французькі загадки, метафоричне значення, буквальне значення, метафоричний образ.

Постановка проблеми. Особливим тлом фольклорних жанрів є малі жанри, до яких відноситься загадка. На думку В. В. Митрофанової, загадка – це невеликий фольклорний твір, де інакомовно подаються зображення предметів, які пропонується відгадати [1: 9]. Найхарактернішою властивістю поетичної мови загадок є їх здатність викликати у слухачів художнє уявлення, пов'язане з предметом розгадування, вести слухача в чарівний світ поетичних символів. Народна загадка є особливим, високохудожнім твором, що будується за допомогою метафори, паралелізму, оксюмору та парадоксу.

Метафоричність є домінантною ознакою цього фольклорного тексту, і в загадках метафора характеризує специфіку їх змісту та форми і становить основу їх стилістичної та композиційної організації, визначаючи творчі принципи художнього відображення дійсності. Загадці властиве зближення двох далеких одна від однієї галузей предметно-речового світу, тому структура, особливості їх семантики та функціонування характеризуються наявністю двох планів – буквального й переносного. Таким чином, метафора є душею загадки, навіть більше: часто загадка є метафорою [1].

Аналіз наукових досліджень. Дискусія про природу метафори розпочалася в сучасній філософії мови завдяки працям Д. Девідсона [2], Дж. Серля [3], Є. Ф. Кітгей [4] та ін. В останні роки в багатьох розвідках і дослідженнях, які зосереджуються на мовних засобах, що експлікують картину світу, центральне місце стала посідати метафора. Цій проблемі присвячені роботи таких відомих українських та зарубіжних науковців, як О. О. Тараненка [5], С. Г. Лазутіна [6], Клери Бланч-Бенвеністи [7] та багатьох інших.

Але й досі для багатьох носіїв мови метафора – це, переважно, тільки поетичний засіб вираження змісту, тоді як метафора пронизує все життя і служить не лише мовним засобом, а й впливає на людське мислення і діяльність, систему понять і життєвий досвід. Саме тому метафора заслуговує на увагу з точки зору сучасної лінгвістичної науки та зумовлює **актуальність нашої розвідки.**

Мета статті полягає в окресленні деяких своєрідних рис метафори як домінантної ознаки французької народної загадки.

Таким чином, наше **завдання** – проаналізувати метафору як основну категорію французької народної загадки, визначити основні способи співвідношення реальних та метафоричних образів. **Матеріалом дослідження** слугують тексти французьких народних загадок.

Виклад основного матеріалу. Метафора в загадках характеризує специфіку їх змісту та форми, лежить в основі їх стилістичної та композиційної організації, визначає творчі принципи художнього відображення дійсності. Вона призводить до "складного змістового результату з багатогранними асоціаціями" [8: 53]. Людина, що творить метафору, лише використовує метафоричне значення (далі МЗ) замість буквального значення (далі БЗ), задача читача / слухача – здійснити зворотну заміну: на основі МЗ встановити БЗ. Зрозуміти метафору значить зрозуміти саму загадку, розкрити її зміст, визначити її жанрові особливості. Проте метафори, що вживаються в загадках, як і поетичні метафори взагалі, значно відрізняються від розмовних свіжістю погляду на предмет. Вони умовні, і образна частина загадки якраз і визначає умови, за яких ці метафори відповідають дійсності.

Створити загадку значить дуже стисло описати за допомогою певних яскравих метафоричних образів кілька найхарактерніших для предмета чи явища ознак (матеріал, форму, звук, колір, кількість, дію, призначення, застосування, оточення тощо). Відгадати ж її можна лише шляхом логічної заміни метафоричних образів реальними.

За способом творення та співвідношення реальних і метафоричних образів усі загадки поділяються на чотири групи, зокрема: 1) загадки, в яких один предмет співвідноситься з будь-яким одним метафоричним предметом, наприклад: Une petite potée, qui n'est ni beurrée, ni salée, et qui est bien

assaisonnée (Une noisette) [9]; 2) загадки, в яких один загаданий предмет виражається за допомогою кількох метафоричних образів, наприклад: *Qu'est-ce qui vit sans corps, qui entend sans oreille, qui parle sans bouche et que l'air seul fait naître?* (L'écho) [9]; 3) загадки, в яких декілька предметів виражаються за допомогою одного метафоричного образу, наприклад: *Un père a douze fils, chacun d'eux en a trente, moitié blancs, moitié noirs* (L'an, les mois, les jours, les nuits) [9]; 4) загадки, в яких кілька загаданих предметів описуються за допомогою декількох метафоричних образів, наприклад: *Mon père a une couverture, qu'il ne peut plier, ma mère a une balle, qu'elle ne peut rouler, ma soeur a tant d'écus, qu'elle ne peut les porter* (Ciel, Lune, Etoiles) [9]. Особливу групу, властиву саме французькій народній загадці, складають метафори, де один предмет зображується за допомогою метафоричних образів, зовнішності, функцій притаманних йому, а замість денотата стоїть питання: "Qu'est-ce qui?", тобто денотат вказує на сигніфікат опосередковано. Наприклад: *Qu'est-ce qui a les cornes au cul?* (Un sac) *Qu'est-ce qui fait le tour de la maison sans entrer dedans?* (Les murs) [9].

Між предметами і створеними метафоричними образами можна вловити ледве помітну подібність, яка й лягла в основу образу. Отже, процес метафоризації – це вміння пізнавати одні предмети через інші, а нові явища – через порівняння з уже відомими. Образи створюють складну розгорнуту метафору, яка може бути різною за формою, але за всієї повноти та цілості уникає того, щоб у всьому без винятку підтримувати зв'язок між реальним предметом та відтворюваним образом, бо образно-логічна невідповідність у певному компоненті повинна порушувати відтворювану метафорою аналогію. Метафора у французьких народних загадках має складну, розгорнуту структуру, в її основі лежать різноманітні види подібності між денотатом та сигніфікатом загадки, а саме: подібність за кольором, зовнішнім виглядом, організацією, особливостями руху, функціями.

Таким чином, метафоризація може відбуватися за цілою низкою напрямків:

1. Предмети зіставляються на основі подібності їх загального зовнішнього вигляду, наприклад: *Une maison portée sur deux roues qui tournent sans la faire avancer* (Un moulin); *Un champ blanc, la semence noire, trois qui travaillent, deux qui ne font rien et la petite poule qui boit* (C'est le papier, l'ancre et la plume et la main qui écrit) [9]. У цих загадках млин – це будинок з колесами, папір описується як біле поле, чорнило – насіння, а перо асоціюється із куркою.

2. Зіставлення предметів відбувається на ґрунті їх подібності за кольором, наприклад: *Rouge comme feu et feu n'est pas, noir comme pot et pot n'est pas* (La mûre) [9].

3. Предмети зіставляються на основі ознак їх внутрішньої / зовнішньої організації: *Morceau sur morceau et pas de couture* (Un oignon); *Qui est-ce qui a un manteau, un chapeau, une verge entre les mains et du poil entre les fesses* (Un cavalier) [9].

4. Предмети порівнюються за їх функціями та роллю, що вони відіграють у побутовому житті народу: *Qui est-ce qui regarde dans la chambre avant d'y entrer?* (L'oeil) [9]. Близькими до цієї групи є й наступні дві.

5. Предмети порівнюються за особливостями їх руху, співвідношенням нерухомого й рухомого: *Une dame rouge est enfermée dans une chambre, on lui ouvre souvent la porte, mais elle ne peut sortir* (La langue) [9].

6. Предмети зіставляються за особливостями їх руху та на основі спільних властивостей їх переміщення та їх поведінки, наприклад: *Qu'est-ce qui va et vient et qui reste toujours dans son coin?* (La porte) [10].

Аналіз французьких народних загадок дозволив виділити такі моделі переносу значення: 1) предмет → предмет: *Il y a un arbre derrière la maison qui porte des pommes hiver comme été* (Le sapin) [9]; 2) фізичне явище → психічне явище: *Qui est-ce qui crie et chante, et n'a pas de tripes dans le ventre?* (Violon); *Qui me pomme me rompt* (Le silence) [9]; 3) людина → тварина, наприклад: *Qui est celui qui a un chapeau rouge et n'est point cardinal, a barbe et n'est point homme, les esperons et n'est point chevalier, sonne et se lève de grand matin et n'est point secretain?* (Le coq) [9]; 4) неістота → істота (предмет → людина і предмет → тварина): *Il y a une chose qui – chaque pas perd sa graisse* (La limace) [9]; 5) істота → неістота (людина → предмет і тварина → предмет) (в останньому випадку мова йде про персоніфікацію) *Madame avec son grand manteau, couvre tout, exèpté l'eau* (La neige) [9].

За формою висловлювання метафоричні загадки можна поділити на загадки-запитання та загадки-розповіді.

Загадки-запитання характеризуються винятковою лаконічністю, складаються з одного питального речення, яке, зазвичай, починається з'ясувальними сполучниками. Найчастіше зустрічаються випадки використання питання: "Qui est-ce qui?", менш вживаними є: "Où?/En quell lieu?", "Quelle?/Quel?". Творення художнього образу в цих текстах відбувається за принципом повідомлення функцій, якостей і властивостей предмета загадування. Наприклад: *Qui est-ce qui entre le premier dans une maison?* (La clef); *Où est-ce qu'il y a des pays sans habitants, des villes sans maisons et des rivières sans eau?* (La carte géographique) [9]. Дослідження показує, що цей тип загадок є напоширенішим та має назву *question énigmatique*.

Загадки-розповіді можемо назвати найменшими художніми творами з найрізноманітнішою тематикою. Наприклад, певні загадкові формули становлять маленькі ескізи, замальовки з навколишнього життя, хоч за цими картинками "проглядає" всього одна річ, якась одне явище:

- a) Ma tête vaut de l'or et plus que l'or,
On me coupe le pied, on me brise le corps,
Et je donne la vie à qui me donne la mort (Le blé).
в) Je suis mère de mille enfants,
Je porte une couronne en naissant,
Ceux qui veulent savoir mon sort,
Il faut m'ouvrir après ma mort (La grenade) [9].

Висновок. Таким чином, у процесі аналізу метафори як домінуючої ознаки французької народної загадки ми дійшли до висновку, що вона має складну структуру; поєднує два плани вираження образів: МЗ і БЗ; в її основі лежать різноманітні види подібності між денотатом та сигніфікатом; в одній загадці можуть поєднуватися кілька асоціативних ознак; відбувається процес переносу значення, де явища природи, предмети і абстрактні поняття уподібнюються до властивостей живої істоти. У комплексі всі ці особливості дають нам можливість побачити будь-який предмет чи ідею начебто у світі іншого предмету чи ідеї, що дозволяє застосувати знання та досвід, придбаний в одній сфері, для рішення проблеми в іншій, що є важливим фактором розвитку свідомості людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Митрофанова В. В. Русские народные загадки / В. В. Митрофанова. – Л. : Наука, 1978. – 180 с.
2. Дэвидсон Д. Что означают метафоры / Д. Дэвидсон // Теория метафоры : [сборник] / [общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 173–193.
3. Серль Дж. Р. Метафора / Дж. Р. Серль // Теория метафоры : [сборник] / [общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 307–341.
4. Kittay E. F. Metaphor. Its Cognitive Force and Linguistic Structure / E. F. Kittay. – Oxford : Clarendon Press, 1987. – P. 32–35.
5. Тараненко О. О. Метафора / О. О. Тараненко // Українська мова : [енциклопедія] / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк [та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Укр. енциклопедія, 2004. – С. 334–337.
6. Лазутин С. Г. Поэтика русского фольклора / С. Г. Лазутин. – М. : Высшая школа, 1981. – 127 с.
7. Claire Blanche-Benveniste. Enigme et Devinette / Blanche-Benveniste Claire // Discussion. In : Bulletin de l'Association d'étude sur l'humanisme, la réforme et la renaissance. – 1977. – №7. – P. 79–91.
8. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации / В. Н. Вовк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 26–53.
9. Rolland E. Devinettes ou énigmes populaire de la France [Електронний ресурс] / E. Rolland. – Режим доступу : <http://gallica.bnf.fr>.
10. Gougaud H. Devine ! : énigmes et devinettes pour tous les âges de la vie / Henri Gougaud. – Paris : Silène, 2013. – 155 p.
11. Аристотель. Поэтика / Аристотель ; [пер. М. Л. Гаспарова] // Сочинения : [в 4 т.]. – Т. 4. – М. : Мысль, 1984. – 625 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Mitrofanova V. V. Russkie narodnye zagadki [Russian Folk Riddles] / V. V. Mitrofanova. – L. : Nauka, 1978. – 180 s.
2. Devidson D. Chto oznachaut metafory [What do Metaphors Mean] / D. Devidson // Teoriya metafory [Metaphor Theory] : [sbornik] / [obsch. red. N. D. Arutyunovoy i M. A. Zhurinskoy]. – M. : Progress, 1990. – S. 173–193.
3. Serl' Dzh. R. Metafora [Metaphor] / Dzh. R. Serl' // Teoriya metafory [Metaphor Theory] : [sbornik] / [obsch. red. N. D. Arutyunovoy i M. A. Zhurinskoy]. – M. : Progress, 1990. – S. 307–341.
4. Kittay E. F. Metaphor. Its Cognitive Force and Linguistic Structure / E. F. Kittay. – Oxford : Clarendon Press, 1987. – P. 32–35.
5. Taranenko O. O. Metafora [Metaphor] / O. O. Taranenko // Ukrayins'ka mova [Ukrainian Language] : [entsiklopediya] / [redkol. : V. M. Rusanivs'kyi, O. O. Taranenko (spivgolovy), M. P. Zyablyuk [ta in.]. – [2-ge vyd., vypr. i dop.]. – K. : Ukr. entsiklopediya, 2004. – S. 334–337.
6. Lazutin S. G. Poetika russkogo fol'klora [Poetry of Russian Folklore] / S. G. Lazutin. – M. : Vysshaya shkola, 1981. – 127 s.
7. Claire Blanche-Benveniste. Enigme et Devinette / Blanche-Benveniste Claire // Discussion. In : Bulletin de l'Association d'étude sur l'humanisme, la réforme et la renaissance. – 1977. – №7. – P. 79–91.
8. Vovk V. N. Yazykovaya metafora v khudozhestvennoy rechi. Priroda vtorichnoy nominatsii [Language Metaphor in the Fiction Speech. Nature of the Second Nomination] / V. N. Vovk. – K. : Naukova dumka, 1986. – S. 26–53.
9. Rolland E. Devinettes ou énigmes populaire de la France [Elektronnyy resurs] / E. Rolland. – Rezhym dostupu : <http://gallica.bnf.fr>.
10. Gougaud H. Devine ! : énigmes et devinettes pour tous les âges de la vie / Henri Gougaud. – Paris : Silène, 2013. – 155 p.
11. Aristotle. Poetika [Poetry] / Aristotle ; [per. M. L. Gasparova] // Sochineniya [Works] : [v 4 t.]. – M. : Mysl', 1984. – 625 s.

Матеріал надійшов до редакції 14.08. 2014 р.

Коваленко К. А. Метафора как доминантный признак текста французской народной загадки.

В статье рассматриваются некоторые своеобразные черты метафоры во французских народных загадках. На основе степени или вида сходства между денотатом и сигнификатом загадки выделяются несколько типов французских народных загадок. Представлена система распространенных метафор, характерных для французской загадки. На основе анализа большого количества текстов определено, по каким направлениям может происходить метафоризация. В комплексе выявленные особенности метафоризации дают возможность увидеть любой предмет или идею как бы в мире другого предмета или идеи. Это позволяет применить знания и опыт, приобретенные в одной области, для решения проблемы в другой, что является важным фактором развития сознания.

Ключевые слова: метафора, французские загадки, метафорическое значение, буквальное значение, метафорический образ.

Kovalenko K. A. Metaphor as a Dominant Trait of the Text of French Folk Riddles.

The problem of the metaphor essence and meaning has been studied for long time already. However, until now for many language speakers the metaphor is only a poetic means of the content expression. Nevertheless, metaphor serves not only as the language means, but also influences on the human thinking and activity, the system of views and life experience. That is the reason why the metaphor deserves for attention from the point of the modern linguistic science view. Taking into account the specified problems, this article is devoted to considering some special features of the metaphor. The literary source for the study in this work is the French people's riddles. Based upon the degree or the similarity type between the denotation and the signification of the riddle, some types of the French people's riddles were separated. As a result of the study the system of the widest metaphors, typical for the French riddle, was found. On the basis of the analysis of the considerable quantity of texts, the directions, according to which the metaphorization could take place, were detected. In the complex all detected peculiarities give the possibility to see any subject or idea as if in the light of other subject or idea. It allows using the knowledge and experience, acquired in one sphere for the solution of the problem in the other one that is an important factor of the human consciousness development.

Key words: metaphor, French riddles, metaphorical meaning, literal meaning, metaphoric image.